

УДК 821.161.2 Стефаник

МІРОШНИК Ольга Юріївна,кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: miroshnick.olga@yandex.ua**АВТОБІОГРАФІЯ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА 9 ЛЮТОГО 1926 РОКУ:
СПРОБА ПСИХОБІОГРАФІЧНОГО ПРОЧИТАННЯ**

У статті зроблено спробу психобіографічного дослідження автобіографії В. Стефаника 9 лютого 1926 року. Головною дослідницькою настановою була теза про важливість вивчення життя письменника крізь призму аналізу емоційно-духовного становлення його особистості. З цього погляду вкрай вартісною є автобіографічна творчість В. Стефаника, адже вона дає змогу виявити етапні моменти, що визначили його долю як людини і як митця, стали вирішальними на його життєвому шляху. Ця автобіографія дала змогу дослідити риси вдачі, душевні стани митця, їхню зумовленість та вияви, простежити їхню внутрішню динаміку. На початку автор зосереджується на своєму нинішньому почутті самотньої безвиході як майже життєвого фіналу і відтак, звертаючись до спогадів про свої дитячі та юнацькі роки, розповідає справжню, найважливішу історію свого життя – історію травматичних принижень і страждань від соціуму, пошуку кружних шляхів для самоутвердження й соціальної інтеграції, невдалі спроби творчого самоутвердження через меншовартісну залежність від інших талантів. Тож автобіографія В. Стефаника дає змогу прочитати епізоди й етапи його життєвої драми, пізнати витоки його трагічного світогляду, що має виразу художню проекцію у творчості митця.

Ключові слова: психобіографія, автобіографія, письменник, особистість, соціум, світогляд, меншовартість, талант, творчість, творча проекція.

Постановка проблеми. Вкрай важливо, вивчаючи життя і творчість митця, враховувати життя його душі – емоції, душевні стани, духовне становлення. З цього погляду пильної уваги варта його автобіографічна творчість, де митець розповідає сам про себе, про власні душевні падіння і злети – справжню, найважливішу історію свого життя. Творчий доробок В. Стефаника має значну автобіографічну частку, яка дуже надається до глибинного осягнення його життя саме в тому сенсі, що його вкладав у це поняття Ж. Дільтей, зазначаючи: «Написати життя людини – це не значить оповісти його факти і вчинки, лише віднайти її душу [1, с. 654]». Саме таку історію свого життя В. Стефаник оповідає цілою своєю творчістю, особливо виразно вона постає в автобіографічних творах, надто ж у трьох автобіографіях, де письменник, цілком зосередившись на власному житті, оповідає про ті факти й події, що справили на нього найбільші враження і вплив, стали вирішальними, допомогли чи перешкодили, назагал стали важливими й визначальними на життєвому шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу першу спробу прочитати біографію В. Стефаника крізь призму психоаналізу зробив С. Процюк [2], написавши художню психобіографію митця і згодом зауваживши: «...я навіть не намагався скрупульозно відтворити всі віхи життя свого героя. Мене цікавила передовсім його психобіографія, оті таємниці його довгого мовчання, витоки його експресіоністичного трагізму [3, с. 116]». Цей роман породив певний дискурс – дослідження самого роману [4; 5; 6]. Загалом же, психобіографічне дослідження життя В. Стефаника є наразі питанням відкритим, що дає великий простір для наукових досліджень життя і творчості митця через застосування психобіографічного методу.

Перша Стефаникова автобіографія, написана 9 лютого 1926 р., є предметом цього дослідження.

Мета статті – здійснити психобіографічне дослідження автобіографії В. Стефаника 9 лютого 1926 р.

Виклад основного матеріалу. Від перших рядків цієї автобіографії В. Стефаник окреслює часопростір свого буття як часопростір тотальної і незагойної втрати: «Мій батько Семен та матір Оксана повмирали та ще мої сестри – Марія (старша від мене на два роки) та Параска і мої

браття – Юрко та Володимир... Моя жінка, Ольга з Гамораків, вмерла на початку 1914 р. і оставила мені троє хлопців: Семена, тепер університетського студента, та Кирила і Юрка, гімназистів у Коломиї. Я лишився вдівцем [7, с. 227]». Отож постає структурування життєвої історії рідних, а водночас власної життєвої ситуації як невпинної низки утрат і прощань, а відтак дедалі більшої самотності, що нині стала граничною. Її увиразнює нібито побіжне зауваження про те, що «від мачухи живуть тепер чотири сестри та один брат [7, с. 227]». Проте воно більше скидається на дистанціювання В. Стефаніка від цих живих членів родини – насправді не родичів, віднесення їх до кола чужих, що не рятує від болю утрат і від самотності. Своїх рідних – нині живих синів – він також виводить за межі свого існування: один – студент, решта два – гімназисти, отож такі, що вже належать чужому світові.

Саме таким бачить В. Стефанік своє життя, намагаючись раціонально й без емоцій його зрозуміти: «Се минуле і теперішнє моєї родини в числах [7, с. 227]». Проте крізь цей старанно витримуваний раціональний стиль проривається почуття нинішньої самотньої безвиході як майже життєвого фіналу, Стефаніків світ нині – це світ людини, полишеної власній самоті: «Я лишився вдівцем [7, с. 227]».

Тож як суто емоційна реакція, спонтанне прагнення порятуватися від нинішнього себе – дальше звернення автора до подій власного дитинства. Проте ці спогади, замість утіхи й заспокоєння, вияскравлюють пережиті дитячі страхи, такі глибокі, що аж нині вони зримо постають у Стефаніковій пам'яті і змушують виписувати їх докладно і майже рельєфно. Відразу зринають виразно принаймні два: страх перед зовнішнім світом і страх перед нечистою силою. Перший страх породжує реальна загроза втратити батьківський світ: «Я вже дитиною знав з розмов моїх батьків, що маю йти до школи [7, с. 227]». Отож саме школа стає первинним образом агресії зовнішнього світу – чужого, незнайомого, а тому ворожого і страшного. Цей образ глибоко вкорінюється в дитячій душі і стає основою глибокої душевної травми від пізнішої спроби соціальної адаптації: драматичний і почасти навіть трагічний досвід Василюго шкільного навчання є загальновідомим фактом його біографії.

Страх перед зовнішнім світом породжує небажання залишати домівку (світ батьків) і йти до школи на навчання. І насамперед це небажання мимоволі проявляється через неспроможність до молитви, яку Василь починає демонструвати після того, як місцевий поміщик Йосип Теодорович зауважив, «що хлопець дуже добре «бравсиочинашу [7, с. 227]». Саме таку беручкість до божественних справ ця вочевидь авторитетна людина – «гарний чоловік, приятель селян, учасник повстання Гарібальді та польського 1863 р. [7, с. 227]» – висуває як головний аргумент у справі переконування Василюго батька, аби той віддав свого найстаршого до шкільної науки. В. Стефанік ніби навмисне наводить перелік усіх чеснот і звершень цього небайдужого до його долі поміщика, аби наголосити: сили протистояння є нерівними: батько, звісно ж, прислухається до цієї авторитетної думки, а не до синових страхів і благань і тисячі схожих дитячих аргументів. Відтак головною тактикою Василюго в цій ситуації стає протест як спроба порятунку, що, власне, і породжує оту неспроможність до молитви: «З тими «очинашами» був для мене і сестри Марії великий клопіт. ...коли ми вечером пригнали товар з поля, то зараз засипляли. ... а вже говорити вечірні молитви під проводом матері не було сили нас примусити [7, с. 227]». Водночас сили й енергії на розваги Василь має більш ніж достатньо: «На вигоні ми бавилися з дітьми до ночі [7, с. 227]». Відтак набуває систематичного характеру компромісна угода – винахід матері, котра «кожної неділі перед вечором проводила нам сім предовгих молитов, аби стало до другої неділі [7, с. 227]». Мати також поглиблює цей компроміс через пом'якшення суворих умов здійснення молитви («Клячати було тяжко, і по довгих торгах мати дозволила нам брати під коліна подушку [7, с. 227]»), а також через винагороду за молитву («По молитвах ми діставали винагороду: або книшників, або букати цукру [7, с. 227]»).

Ця ситуація, вочевидь, породжує конфлікт у дитячій душі і страх – як його ланцюгове подовження: «Такий був клопіт з Богом, та далеко гірше з чортом [7, с. 227]». Імовірно, що виникає почуття провини перед Богом за цю недбалість, а відтак – відчуття втрати його підтримки. Ця ситуація втрати прихильності від Бога конче мусить породити – як ланцюгову реакцію – почуття незахищеності перед зовнішнім світом в усіх його проявах і страху перед ним. Так до первинного страху, вже втіленого в образі шкільної науки, додається страх перед темною стороною світу – нечистою силою, від якої зневажений Бог уже не захищає. Відтак Василюв світ перетворюється на

такий, «де ночують відьми, опирі, де являлися мерці, а де сиділи правдиві чорти [7, с. 227]». Посередницею, такою, що має контакт із нечистою силою, він вважає свою матір, котра «в мисочках лагодит чортам несоленої страви [7, с. 228]». Тож постать матері, замість ідеальної (такої, що всіма силами прагнула повернути дітей до молитви, отож, і сама була наближеною до Бога), стає такою, що викликає певний страх і гнів, розгубленість і розчарування: «До своєї матері я мав жаль, що вона опікується такою поганню, і трохи не розумів її побожності, від якої мене так боліли коліна [7, с. 228]». Материна причетність до світу нечистої сили втягує у вирування нечисті всю сім'ю, виводячи її водночас, у Василевій уяві, за межі соціуму: «Тоді в столі наплодилася така сила чортів, що вночі прохожі далеко обходили наше подвір'є [7, с. 228]». Імовірно, що ця ситуація стає однією з причин формування Василевого почуття належності до маргінальних кіл, яке вже невдовзі, за сприятливих обставин, міцнішатиме і значною мірою визначатиме його коло спілкування, вчинки, зробить драматичними й болісними спроби соціального інтегрування. Наразі ж Василя опановує непереборний страх від жахливих видовищ, яких уже не може прогнати навіть денне світло: «Мені, малому, стало так тісно, що я навіть удень не мав місця для забави, бо всюди кишіло від дідьків та відьм. Врешті, я плакав і зважився мамі сказати, щоби не кормила ночами чортів, бо я вже з ляку не можу показатися на двір [7, с. 228]». Ні спроба матері розвіяти цей страх, ані втручання батькове з цією ж метою ніяк не залагодили цю ситуацію. Тим паче, що батько, не з'ясувавши справжньої, глибинної причини синових страхів і не зробивши спроби їх розвіяти, склав усю провину на наймитів та їхні страшні оповідки – «він розпитав мене про все і ганьбив наймитів, що так дитину страшать [7, с. 228]». Тим часом Василевий страх міцнішає та поширюється на дальші простори його буття, завойовує його життєву територію: «Я і в сільській школі, як там мене дали на науку, находив багато чортяк, і моя мама ходила до учителя та просила, щоби він своїм учням роз'яснив, що в школі ніякої нечистої сили нема [7, с. 228]». І знову, тепер уже активність матері, спрямовано трохи не той бік. Адже йдеться не про віднайдення й викорінення страхів із дитячої душі, а лише про раціональне пояснення їх безпідставності. Тим паче, що такий метод боротьби з ірраціональним заздалегідь мав бути провальним. Та й то, це пояснення мало спростувати присутність нечисті лише у школі, водночас, отже, не виключаючи її наявності скрізь поза нею.

З цим неподоланим страхом Василь, уже дорослішим, вступає до Коломийської гімназії. Щоправда, він, вочевидь, уже вміє замаскувати його від себе й від оточення за маскою іронізування. Але про міцну закоріненість цих страшних образів у його душі свідчить «смішний» Василів спогад про те, як він разом з Мартовичем переходив Прут. Насамперед, зі спогаду дізнаємося про те, що Мартович досконально, до найменшої дрібнички – достеменно, з Василевих оповідей – знав про дитячий Василів страх – так само яскравий у пам'яті, отож, непережитий: «Розказував Процеві, що мій батько, який цілком певно мав приятеля чорта, дав мені маленького чортика, щоби мені послуговував та помагав вчитися та учителів обдурювати. Цілу дорогу Мартович дуже детально описував Процеві характер, натуру і занятє малого чортика через цілий день і ніч. Весело було з Мартовичем... [7, с. 228]». Але не Процеві, котрий, вочевидь, сприйняв як реалістичну цю переконливу з вуст Мартовича оповідь: «Та тут Проць заявив нам рішучо, що як ми оба перед ним не перехрестимося, і то три рази, то він не поїде в воду. Мартович ревів з радості, і ми мусили хреститися [7, с. 228]». Як видно, своєї радості під час цієї сцени Стефаник не виказує. І взагалі, він не випикує жодних власних емоцій у цьому епізоді. Вочевидь, тому, що принаймні смішно йому від цього точно не було.

Наступний етап соціалізації – навчання у Снятинській школі – має вже значно серйозніші наслідки через неприйняття й відкрити агресію до Василя зовнішнього світу: «Тут уже я почув велику погорду для мене і для всього селянського від учителів. Тут мене зачали бити, хоч дома мої батьки ніколи мене не били [7, с. 228 – 229]». Дальший крок цим шляхом – навчання в Коломийській польській гімназії – поглиблює цю травматичну ситуацію. Відтоді Василь відчувається належним до маргінальних кіл – наразі в невеликому учнівсько-учительському соціумі: «...ми, селянські хлопці, зайняли послідню лавку. Товариші наші в лакованих чобітках глузували з нас та насміхалися [7, с. 229]». Відтак – низка принижень і страждань, фізичних і моральних: «Як же ж учитель німецької мови сказав мені: «Йди, хаме, свині пасти», то ціла класа зареготала, а професор натуральної історії – Вайгель бив мене тростиною по руках, тому що я не міг досягнути образка з намальованою гісною, бо образок високо причеплений, а я був ще малий. Потім цей учитель своїм прутом підоймив сорочку, яка спадала верх штанців, і показував класі пояс мого голого тіла. Класа ревла з утіхи... [7, с. 229]».

Стефаник дуже болісно переживає свою упослідженість, соціум є відверто ворожим, він принижує і виштовхує його. Розраду для себе він віднаходить у товаристві сліпої жебрачки Павліни, відчуває до неї довіру таку, що «лише їй одній розповів свій смуток [7, с. 229]». Отож, почути і прийняти може лише така сама упосліджена людина – часточка маргінального світу, як і він сам, а також заспокоїти і розрадити: «Вона, аби мене розрадити, дала мені з торби яблучка та ще кілька дрібних монет на цукорки [7, с. 229]». Водночас ще одна невдала спроба увійти до шкільного товариства поглиблює прірву ворожого неприйняття аж настільки, що Василь відчувається враженим майже смертельно: «... батько, як приїхав, ... мені справив панське одіння... Як я появився переодітий вже в класі, то гураган насміхів стрів мене, так що я ледве дійшов до послідньої лавки. До того часу і відтоді дотепер я не чув більшого встиду, і здається мені тепер, що я був би іншим чоловіком, якби той встид мене не отроїв [7, с. 229]». Цей епізод, як тепер видається, став кульмінаційно-переломним у драматичних стосунках Стефаника з однолітками-школярами – ширше, із зовнішнім світом, «благопристойним» соціумом, який агресивно-вороже виступив проти і грубо-принизливо виштовхав Василя зі свого кола. Водночас, можемо спостерегти і Стефаників несвідомий опір потребі пристосуватися – зокрема, в тому ж епізоді перевдягання в панський одяг, що, по суті, має означати перетворення на часточку того середовища, розчинення в ньому. Вже сама форма висловлення цього спогаду здійснює майже на поверхню його прихований сенс, ключовими до його розуміння є слова: «Я не міг стерпіти запаху того сукна і дуже високо носив голову [7, с. 229]». Отож, Стефаник стає майже свідомий того, що він є чужорідним елементом у товаристві, до якого мав би належати, до якого скеровував його батько, його дедалі більше сповнює невігойна образа за приниження, яке стало для нього травмою на все життя.

Тим часом особливу роль у цих подіях виконує мати, по-своєму намагаючись порятувати сина й залагодити цей конфлікт, а точніше, усунути його із синового життя: «Моя мама потихо, аби батько не чув, намовляла мене, аби я не вчився і в цей спосіб вернувся назад додому. Жалую і тепер, що матері не послухав [7, с. 229]». Отож, мати показує Василеві шлях позбавлення від страждань і повернення до рідного батьківського світу через відмову від навчання – по суті, через втечу від зовнішнього світу. Вочевидь, що цей механізм спрацює не раз у Василевому житті. Зокрема, вже невдовзі, коли він так і не прочитає Квітчину «Марусю», яка має стати однією з початкових сходинок його освіти – таке завдання дав йому старший гімназист Іван Плешкан, котрий упродовж кількох місяців допомагав Василеві навчатися. «Тієї «Марусі», крім перших кількох карток, я і дотепер не читав, хоча тоді дістав за непрочитання книжки доброго ляпаса [7, с. 230]», – цим спогадом В. Стефаник засвідчує потужну силу свого дитячого спротиву, яка наснажує і його доросле життя. Згодом він покине навчання на медичному факультеті Краківського університету, відчуваючи відразу до медичної науки і практики як до чогось ворожого й безглузого: «З тою моєю медициною вийшло діло без пуття, бо ані тої науки не любив, а вже ніяк не міг мордувати хорих своїм обшукуванням та обшукуванням [7, с. 231]». Отож, завжди, коли йдеться про навчання, В. Стефаник увиразнює свій спротив до нього, свою окремішність від цього процесу і від учнівського товариства – ймовірно, так щоразу несвідомо відтворюючи бажання повернутися до матері, тобто в рідний, захищений, лагідний світ.

Натомість він зближується з людьми, що належать до маргінальних кіл, відчуваючи дедалі більшу прихильність до тих, хто так само, як і він, дистанційовані від соціуму. Після першого позитивного досвіду спілкування зі світом маргіналів – жебрачки Павліни – Василь більше не пориває з ним. Наступним його прихистком тут стає мимовільне мешкання у «тайнім домі розпусти [7, с. 230]». Втім, навіть коли стала явною справжня суть помешкання господарів Томашевих, Василь не пошкодував про ті часи, адже мав про них лише хороші спогади: «Та все-таки ті нещасні дівчата були ласкаві на мене, далеко більше ласкаві, як всі вчителі [7, с. 230]». Отож упосліджений і визнаний у суспільстві як розпусний, аморальний тощо світ маргіналів дає Василеві ту приязнь і той захист, яких він жодного разу не мав від великого світу, до якого так прагнув відпровадити його батько, насамперед через науку.

Величезний його інтерес збуджує сестра Михайла Павлика, зокрема те, що вона «ані в бога не вірує, ані панів не признає, лиш хоче, щоби всі люди були однакові [7, с. 229]» тобто вміє тримати власну гідну позицію підкресленого дистанціювання, непокорення будь-якому тискові. Вона вабить Василя, як страшна, але й украй заманлива таємниця, аж він мусить вистежити «мешкання тої страшної швачки [7, с. 229]», познайомитися з нею, але й

побоюватись її водночас. Вочевидь, що таке амбівалентне ставлення зумовлює її позиція відкритого протистояння, чого не має наразі Василь у власній конфліктній ситуації. Він не наважується на відкритий протест, ця можливість лякає його, водночас для нього нестерпною є незмінна позиція жертви. Здатність п. Павлик відстоювати себе аж до «скандальних процесів у 80 р. м. ст. для австрійського правосуддя [7, с. 229]», ймовірно, якимось компенсує Василеву слабкість супроти ворожого соціуму, реалізує його прагнення так само завдати удару у відповідь. Так само вабить Василя Лесь Мартович – вочевидь, тими ж рисами своєї вдачі та позиції в соціумі, що й п. Павлик. А ще – своїм талантом: «Мартович був надзвичайно здібний. Вже в 4 кл. гімназії писав поезії проти учителів і проти Бога, повні злоби і насмішки [7, с. 230]». Прикметно, що в цій симпатії В. Стефаніка починає проявлятися його ідеал – вдале поєднання таланту і здатності мати сильну й самодостатню позицію. Василь починає приятелювати з Мартовичем. Таким же компенсаторним взірцем упевненості, виваженості, внутрішньої цілісності є для Василя ще один його новий приятель – Лев Бачинський: «Був спокійний, серйозний, і всі його слова докладно відповідали його вчинкам [7, с. 230]». Таким Бачинський лишався й надалі і, як розуміє В. Стефанік, завдяки цьому досяг значного життєвого успіху: «Він і тепер, як провідник політичної партії, лишився такий самий і належить до найкращих промовців серед галичан [7, с. 230]». Тобто, Л. Бачинський зрештою зміг підкорити той соціум, що його незмінною жертвою почувався В. Стефанік. Отож, талант і самодостатня цілісність роблять людину сильною і невразливою супроти будь-якого зовнішнього тиску, роблять її переможцем. Василь не має жодної потрібної для цього якості – так він усвідомлює себе в той час: «З ними я, як менш здібний, товаришував [7, с. 230]». Отож, ані самодостатності, ані таланту, вже відтепер виразно прозирає Василева меншовартісна позиція у дружніх стосунках. Вона завжди проявлятиметься в його взаєминах – з людьми близькими й дальшими, а також у ставленні до своєї творчості, у ніяковітті перед тими друзями-митцями, кого він вважав справжніми талантами, на відміну від себе.

Тим часом Василь розпочинає активну соціалізацію, проте тепер уже кружним шляхом – через участь у таємному учнівському гуртку, який розгортає бурхливу діяльність: «Збиралися по передмістях, щоби разом читати реферати та складати гроші на нові книжки та часописи [7, с. 230]». Гурток має потужну бібліотеку – 400 томів переважно українських, а також польських та російських книг. В. Стефанік пише про своє особливе враження від творчості Гліба Успенського в час гімназійного навчання. Отож, він уже не є самотнім, він має хоч тісне, але коло однодумців, і це почуття спільноти, вочевидь, робить його сильнішим, стає способом нарощення духовної сили для формування сильнішої позиції в соціумі. Тим паче, що ворожість іззовні лише посилюється: «Гімназія, крім формального навчання і ворожого відношення до нас, українців-студентів, нічого нам не давала [7, с. 230]». Відтак реакцією на цей наступ стає самоізолювання («Ми усунулися в своє таємне товариство [7, с. 230]») і після певного часу зміцнення – активна діяльність: «А як вже трохи підготувалися, то щонеділі і свята виходили читати відчити по читальнях або нові читальні закладати [7, с. 230]». По суті, тут активна «читальняна діяльність [7, с. 230]» постає як форма протистояння і протесту: у відповідь на соціально-національне гноблення – утвердження цілком протилежної реальності, де наріжним каменем стає свобода через освіту. Саме тому не забарився наслідок – покарання: В. Стефаніка та його товаришів було виключено з Коломийської гімназії. Звідти він виносить, як реакцію на свій уже багатий досвід принижень і страждань від жорстокості оточення, досить міцні соціалістичні переконання. Його погляди поділяє Мартович, вони обоє читають «Франка та Драгоманова, ще цілу заграничну соціалістичну пресу [7, с. 231]». Навіть директор Дрогобицької гімназії, де віднині навчаються Стефанік і Мартович, Олександр Барковський, зауваживши такі симпатії своїх учнів, намагається розвіяти їх («диспутував з нами, стараючися вибити нам з голови соціалістичні ідеї [7, с. 231]»), але, як свідчить Стефаніків спогад, ця спроба була невдалою. Адже згодом, уже під час нетривалого навчання медицини у Кракові, він братиме «живу участь в діяльності польської партії соціалістичної [7, с. 232]», що знову засвідчить міцність його соціалістичних переконань та опозиційну позицію в соціумі.

Тим часом Василь із розповідей матері свого гімназійного товариша дізнається про долю Івана Франка. Насамперед закарбовується в його свідомості те, що було сказано між іншим, але для нього набуло першорядної ваги: Франкова послідовна опозиційність і як наслідок –

неможливість зреалізувати свої таланти в суспільстві: «Між іншим говорила, що такої великої голови в цілій Австрії нема, що він міг би вже давно бути міністром, якби не соціалізм, якому він пішов на службу [7, с. 231]». Отож, на перший погляд може здатися, що Франкова ситуація – це приклад того, що таланту й самодостатньої цілісності недостатньо для того, аби бути переможцем, як це сталося з В. Бачинським. Адже цих якостей не вистачило Франкові для того, аби він посів гідне місце в суспільстві, навпаки, вони стали на перешкоді його успішній кар'єрі. В. Стефаник негайно знайомиться з І. Франком, і ближче спілкування розкриває перед ним людину, чия на позір поразка в соціумі не робить її жертвою. Натомість Василя просто зачаровує самодостатня й гармонійна Франкова натура, його здатність бути врівноваженим кожної миті – чи то на ринку в Дрогобичі «з великою кобелею під пахою [7, с. 231]», чи то під час риболовлі – улюбленого Франкового заняття. Та й усе влаштування Франкового життя – це ніби потай спостережений ідеал самого Стефаника, у своєму епічному спогаді він мимоволі милується і захоплюється тією картиною, що відкрилася йому вже від цього першого знайомства: «Він вихапав рибу руками без ніяких приладів, а як наловив повний кошіль, то виліз з води, і ми пішли до хати, великої білої хати, в дуже гарнім положенні, з просторими господарськими будинками. На вечеру ми тої риби багато з'їли, по вечері він бавив діти і робив коректу своєї збірки оповідань «В поті чола». Так я перший раз видів і зазнайомився з Іваном Франком [7, с. 231]». Отож, життєва ситуація Івана Франка не суперечить Василевому досвідові від спілкування з Бачинським, а, скоріше, підтверджує його, конкретизуючи і поглиблюючи: талант і самодостатня цілісність роблять людину сильною і невразливою супроти будь-якого зовнішнього тиску, і саме ця внутрішня невразливість є головною рисою переможця. На тлі такого розуміння гаснуть усі примарні цінності соціального вивіщення, бо справжнім є лише вивіщення над самим собою. Вочевидь, що десь приблизно так побачив В. Стефаник Франкове життя під час своїх перших відвідин, і враження від побаченого було таким сильним, що лишилося назавжди – із Франком він «удержував ціле жите найдружніші взаємини і якого, може єдиного з українських великих письменників, найбільше любив [7, с. 231]». Дуже схоже на те, що Франко являє ідеал того життя, насамперед у сенсі морально-психологічному, до якого дуже прагнув, але якого не мав тоді Стефаник, чий випробування від ворожого соціуму тривали.

Якраз невдовзі після того він знову мусить опинитися сам на сам зі своєю одвічною проблемою соціалізації: «В 1892 р. я зложив у Дрогобичі іспит зрілості і цього ж року восени виїхав до Кракова вчитися медицини [7, с. 231]». І знову спроба є невдалою – Василь кидає навчання. Натомість занурюється в нові знайомства – з Вацлавом Морачевським та його дружиною Софією Окуневською, з Богданом Лепким. Цей фрагмент автобіографічного спогаду засвідчує величезне захоплення Стефаника цимистосунками. Також він засвідчує свою тодішню близьку дружбу з польськими письменниками Станіславом Пшибишевським і Владиславом Орканом (з ними він «найближче жив [7, с. 231]»), а також досить тісне знайомство, щоправда, більше ділове, з Виспянським, Каспровичем, Тетмайєрами [7, с. 231].

Назагал, можна спостерегти, як щоразу, в кожних нових дружніх стосунках, В. Стефаник заходить дедалі більше «в тінь» визначних людей, обертається в орбіті їхнього таланту і зовсім не схильний сприймати себе нарівні з ними. Як неталановитого, не гідного уваги він позиціонує себе вже від знайомства з Мартовичем і Бачинським. У стосунках із Франком він також від першої зустрічі стає на роль другорядну («він просив мене носити за ним кошіль з рибою [7, с. 231]»), про що навіть за багато років згадуватиме з великим пієтетом. На Морачевського та Окуневську він захоплено дивиться ніби знизу, як дивляться на недосяжний ідеал, до якого можна лише прагнути, а бути в його тіні – це ніби милість долі: «Вони приїхали з Цюріху, обоє високоосвічені, і я від них користувався широким європеїзмом. Вони ж і мали на університеті на мене глибокий вплив [7, с. 231]». Вочевидь, що в таких стосунках В. Стефаник відчувається захищеним, опертим якщо не на власну, то на чийсь сильну позицію, що, поза сумнівом, додає йому впевненості й опірної сили.

Водночас, у його ставленні до своїх талановитих товаришів виразно прозирає почуття власної меншовартості – не високоосвічений, як Морачевський та Окуневська, не талановитий, як Мартович, Франко, Лепкий. Проявом цього є самовідсунення на другий план – і в суспільному житті, і в питаннях творчих. Його суспільна кар'єра так і не складається, тому він поступово повертається майже на висхідну життєву позицію «Із Кракова по невдатній

медицині вернув я до Русова і відтоді проживаю тут дотепер [7, с. 232]». А згодом він дистанціюється ще більше – одружується й оселяється у Стецевій. У суспільному житті відчувається навіть не другорядним, а ніби відсуненим на крайні маргінеси – надто це виявляється в той час у його депутатстві в австрійському парламенті, «де не виголошував ніяких промов, бо мови парламентарні моїх клубових товаришів за малими виїмками були такі скандальні, що я волів мовчати і встидатися лише за своїх колег, а не за самого себе [7, с. 232]». Вочевидь, що почуття власної другорядності є таким глибоким, що аж змушує В. Стефаника переживати чужі спроби сміливості й самовпевненості в соціумі, як власні – недозволені виклики, приречені на покарання. Ці переживання є для нього негативними, адже весь його попередній життєвий досвід таких рішучих кроків у бік соціуму – це досвід приниження й поразки.

В. Стефаник висловлює свою щирі симпатію до України, де він побував двічі – 1913 р. в Полтаві з нагоди святкування річниці І. Котляревського та на початку 1919 р. в Києві: «Не знаю чому, та тільки зазначую, що українці з Великої України по душі мені ближчі, як галичани [7, с. 232]». Ця несвідома симпатія, вочевидь, постає на протиставленні та впливає з власного Стефаникового досвіду: галичани – це ворожий світ, що нищив його ще від дитячих років, змушував зазнавати травматичних принижень і страждань та шукати кружних шляхів для самоутвердження й соціальної інтеграції. До того ж, як покаже життя, вони не стали для Стефаника цілком успішними. Якщо зважати на його світовідчуття й самооцінку – незмінне почуття власної окремішності й самотності (від дитинства аж до часу написання цієї автобіографії), навіть у родинному колі, а також украй знижене поцінування власної творчості – як неталановитої, маловартісної, не гідної уваги. Тим часом саме творчість стає для В. Стефаника чи не найранішою спробою самоутвердження – втім, уже від початку невдалою: «Писати я почав дуже рано, ще в гімназії, та величезний талант Мартовича просто паралізував мене, і я ніколи не признавався, що я також письменник [7, с. 232]». Тут слід зауважити: Василь звертається до творчості тоді, коли гімназія постає супроти нього як ворожий світ. На противагу він витворює уявну реальність, власну і підвладну. Тобто, це вже була спроба самоутвердження, підкорення реальності кружним шляхом – якщо не через навчання, то через творчість. Однак цю спробу перепинило почуття меншовартості власного таланту й невпинне схиляння перед іншими авторитетами й талантами.

Власний творчий талант В. Стефаник поціновує як мізерний і не лише не вартий уваги, а й такий, що про нього навіть соромно заявити назагал. Вже від початку перебування «в тіні» талановитих товаришів «затінює» і його творчу самооцінку, культивує творчу меншовартість і не дає змоги розгледіти й почути власний талант, який тим часом формується, міцнішає і робить В. Стефаника знайомим письменником. Його життєва ситуація – це ситуація талановитого митця, котрий через украй знижене самопоцінування не має змоги відчутти смаку свого таланту. Власну творчість він сприймає як дрібну й мізерну, що неодмінно має загубитись у розмаїтті справжніх талантів і авторитетних думок: «На університеті пропадали мої дрібні нариси по українських редакціях в Галичині. Аж 1897 р. В'ячеслав Будзиновський перший раз надрукував кілька моїх дрібничок в часописі «Праця» [7, с. 232]». Та й у поцінування вартісності власного життя скромність межує зі свідомістю самоприниження: «Іван Лизанівський мусить вибачити, що своєю біографією не можу зацікавити читачів на Україні і що ця біографія далі чи не більша, як всі мої писання разом [7, с. 232]». Тут навіть відчувається дух своєрідної змагальності: маловартісне життя і ще мізерніша творчість, весь творчий доробок – незначний і нечисленний: «Я вродився 14 мая 1871 р. і дотепер дуже мало написав [7, с. 232]». Попри фактичну ситуацію – п'ять збірок новел, що їх мав В. Стефаник у своєму творчому доробку тоді, коли писав цю автобіографію. Тож відчутним є цілком умотивоване небажання митця писати про власну творчість, він дає напозір іронічну згоду написати про неї лише з примусу: «Якщо редактор притисне мене до муру, то я ще другим разом і про це напишу [7, с. 232]».

Висновки. Отож, Стефаникова автобіографія 9 лютого 1926 р. являє драматичну історію його духовного становлення за умов украй несприятливих і часто ворожих. Тут В. Стефаник зосереджується на «внутрішній» хронології свого життя – власних душевних станах, духовних здобутках і втратах, звертаючи увагу лише на ті зовнішні факти, що мали вплив на життя його

душі, робить ті несвідомі акценти, що дають змогу відчитати епізоди й етапи життєвої драми Василя Стефаника – людини й митця.

Список використаної літератури

1. Донцов Д. Микола Хвильовий / Д. Донцов // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 3 кн. – Кн. 1. – К.: видавництво «Рось», 1994. – С. 654 – 671.
2. Процюк С. Троянда ритуального болю: роман про Василя Стефаника / С. Процюк. – К.: ВЦ Академія, 2010. – 184 с.
3. Баран Є. Історико-біографічні романи М. Слабошпицького / Є. Баран // Січеслав. – 2006. – № 1. – С. 115 – 117.
4. Матюша В. Творчість Степана Процюка [Текст] / В. Матюша // Українська мова і література. – 2009. – № 17 – 19. – С. 35-44.
5. Пастух Б. Психісторія Василя Стефаника від Степана Процюка [Текст] / Б. Пастух // Українська літературна газета. – 2010. – 3 вересня (№ 18).
6. Соловей О. Штука, яка вбиває (Процюк С. Троянда ритуального болю: роман про Василя Стефаника. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 184 с.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2010/06/09/dvi-knyhy-pro-vasylja-stefanyka.html>.
7. Стефаник В. С. Вибране / В. Стефаник. // упоряд., підгот. текстів, приміт. і словник В. М. Лесина та Ф. П. Погребенника; авт. вступ. статті В. М. Лесин– Ужгород: Карпати, 1979. – 392 с. – С. 227 – 232.

References

1. Dontsov D. Nikolai Khvylovy / Ukraine slovo: reader Ukrainian literature and literary criticism min thetwentieth century .: 3 kn. - Kn. 1 - K .: Publishing House "Ros", 1994. – S. 654 - 671.
2. Protsiuk S. Rose ritual pain: novel of Vasil Stefanik. – K .: TC Academy, 2010. – 184 p.K .: TC Academy, 2010. – 184 p.
3. Baran E. Historicaland-biographical novels M. Slaboshpytsky // Sicheslav. – 2006. – № 1. – S. 115 – 117.
4. Matyushi W. Stephen Protsiuk Creativity [Text] // Ukrainka mova i literatura. – 2009. – № 17 – 19. – S. 35-44.
5. Pastukh B. Vasil Stefanik psychohistory ofS tephen Protsiuk [Text]// Ukrainka literaturnaha zeta. – 2010. – September 3 (№ 18).
6. Solovei O. Art that kills (Protsiuk S. Roseritualpain: novel of Vasil Stefanik. – K .: EC "Academy", 2010. – 184 p.) [Electronic resource]. – Access: <http://litakcent.com/2010/06/09/dvi-knyhy-pro-vasylja-stefanyka.html>.
7. Stefanik V. Favorites. – Uzhgorod, Karpaty, 1979. – 392 p. – S. 227 - 232.

MIROSHNYK Olga Yuriivna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and comparative studies Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: miroshnick.olga@yandex.ua

VASYL STEFANYK'S AUTOBIOGRAPHY, ISSUED FEBRUARY 9, 1926.

ATTEMPT OF PSYCHO-BIOGRAPHICAL READING

Abstract. Introduction: *The problem of psycho-biographical research into writer's life is very important and common in the modern literary Criticism. Psycho-biographical method allows us to deeply research the history of Stefanyk's spiritual formation, emotions, state of mind, which can be actually seen in creative projections as images, problematics. Psycho-biography of the writer gives us an opportunity to understand his creations more deeply. Vasyl Stefanyk's creative contribution contains a great autobiographical part – in particular, three autobiographies, in which author tells us about facts and events that made the biggest impression on him and influenced his life. The first Vasyl Stefanyk's autobiography, issued on February 9, 1926, is a subject of this research.*

Purpose: *To do a psycho-biographical research into Vasyl Stefanyk's autobiography, issued on February 9, 1926.*

Methods: *Psycho-biographical.*

Results: *From the first words of his autobiography, Vasyl Stefanyk presents the life story of his family and at the same time his own life situation as constant row of loss and farewells. This is why his feeling of loneliness expended to the limits. Author's referring to situations from his childhood presented as clearly emotional reaction, wanting to find an escape from the present lonely deadlock. In the mean time, these memories do not give him the feeling of comfort, because they express childhood fears, which experienced Stefanyk. Particularly, there are two fears, described very clearly: society and the devil. The reason of the first fear is a real threat to lose protection of his parents. The reason of second fear is the feeling of guilt before God and the impression of losing his support. Ambivalent attitude towards his mother makes this fear even stronger.*

There is a possibility, that childhood traumatic situation becomes one of the reasons why Vasyl Stefanyk's feeling of belonging to the marginal society group formed. This feeling will define Stefanyk's circle of friends in teenage years and grown-up life and will make all social integration attempts dramatic and painful.

During the studying in Snyatyn School V. Stefanyk feels society's non-acceptance and clear aggression. Next step – studying in Polish Gymnasium in the town of Kolomyua – deepens the issue. Stefanyk is humiliated – mentally and physically – from the cruelty of students and teachers and feels the belonging to the marginal part of society even stronger. Conflicts with society increases Stefanyk's unconscious resistance of the need of adjusting to the antagonistic world. Unwillingness to learn becomes one of the ways to show this resistance.

Vasyl Stefanyk is looking for friendly relationships with strong, talented personalities, who have the ability to oppose society's aggressive pressure and keep the feeling of self-confidence. These relationships compensate Stefanyk's own weakness against the antagonistic world, actualize his desire to fight back.

At the same time, there is a feeling of personal inferiority in Stefanyk's desire to look like his talented friends. His own talent Vasyl takes as miserable thing, that doesn't worth anybody's attention. Being in the shadow of talented friends reduces Stefanyk's self-esteem, cultivates creative inferiority, does not give a chance to realize his own talent, which forms and gets stronger. So, Vasyl Stefanyk is very talented writer, who doesn't have a chance to fully realize his talent because of low self-esteem. Own creations writer takes as miserable, something that will get lost in the great amount of truly talented works.

Originality: *The problem of detailed autobiographical research into Vasyl Stefanyk's life, which may give an opportunity to understand his literary work, is very common nowadays.*

Conclusion: *Vasyl Stefanyk's autobiography, issued on February 9, 1926, is a dramatic story of his spiritual formation in conditions of adverse, antagonistic surroundings. Author concentrates on internal chronology of his life – his states of soul, spiritual achievements and losses, makes unconscious accents that allow us to read the history and drama of his life. The rest of his literary work should be a subject of the next scientific researches.*

Key words: *Psycho-biography, autobiography, internal chronology, writer, personality, fear, society, marginal group, resistance, inferiority, talent, literary work, creative projection.*

*Одержано редакцією 22.10.2016
Прийнято до публікації 08.12.2016*